

Det amerikanska presidentvalet: den gamle skådespelarens största roll

I. Bakgrund

Inte sedan Dwight Eisenhower har någon president i USA suttit de fulla två perioder som författningen numera – efter Roosevelts tid – medger. John Kennedy mördades 1963 efter knappa tre år vid makten. Lyndon Johnson drevs av Vietnamkriget att inte ställa upp 1968. Richard Nixon fölls i mitten av sin andra period av Watergate. Och hans efterträdare Gerald Ford fick inte sitta mera än en halv period innan han, efter att med möda vunnit åternomineringen, slogs ut av Jimmy Carter. Och nu har alltså Carter vederfarits samma öde som alla de andra sedan Eisenhower. Han vann, men dock inte utan vissa besvär, nomineringen av sitt parti, men slogs alltså ut ganska ordentligt av Ronald Reagan, som efter 12 års officiella strävanden äntligen med mycket god marginal vann både sitt partis nominering och valet.

Amerikansk politisk historia sedan 1960 tyder alltså på att också USA drabbats av den instabilitet som nu utmärker flertalet västliga industriländer. Orsakerna är naturligtvis att de strukturella ekonomiska problemen som drabbat västvärlden gör väljarna otåliga och handlingsmarginalerna för en sittande president/premiärminister ganska små. Dålig ekonomi, hög inflation utan större variationer medför sjunkande realinkomster för många och en ökande irritation i väljarkåren.

I en föregående översikt (StvT 1979:2, sid 37–43) gjordes en del försiktiga prognoser om Carters utsikter. Dessa relaterades till hans möjligheter att klara upp den ekonomiska satsen i landet eller åtminstone ge väljarna intryck av att administrationen var på väg att göra det. Men det lyckades inte alls. Jimmy Carter kom till makten på ett tämligen precist ut- och inrikespolitiskt program, väl förankrat i de doktriner som hans parti länge stått för. Han gick ambitiöst till verket och tog i början av sin presidentur många initiativ som vi med våra värderingar betecknade som värdefulla och riktiga. Men han fick att göra med en kongress, som efter Nixons utflykter i författningens gränsmarker, svartsjukt bevarar sina prerogativ och snarare hellre ser att det är Vita Husets status som beskärs än Capitoliumets. Carter saknade nästan totalt förmågan att föra ut sina politiska idéer. Han var också, som påpekades i nämnda översikt, vald som en "outsider", med dennes definitionsmässiga problem att bemästra den politiska apparaten i Washington. Amerikanerna – eller i alla fall de av dem som bryr sig om att rösta – ville 1976 ha en person som inte fläckats av det politiska spelets ibland tvivelaktiga övertoner, utan som kunde angripa de säkerligen av de flesta som mycket svåra uppfattade ekonomiska och energipolitiska problemen t ex. Men för att kunna lyckas borde den valde "outsidern" kunna bemästra antingen

trollkonster, ha en överlägsen talang för att tala över kongressens huvuden och för återval ett nationellt nödläge à la andra världskriget, en 30-talskonjunktur, eller ha en över måttan svag motkandidat. Ingendera av dessa indikatorer fanns till hands.

Jimmy Carter är ingen trollkonstnär, kunde inte trots ivriga försök tala direkt till folket så att kongressen kände att man måste ge efter, eller reagerade i en situation som liknade 1930-talets. Inte heller hade han – och det är nog här som de flesta haft fel – en särskilt svag motståndare. Ronald Reagan har som politiker konstant, som Harvardprofessorn James Wilson skriver i en läsvärd uppsats i *Commentary* före valet (oktober 1980), underskattats som politiker. Detta trots hans framgångsrika guvenörsval i Californien – han vann dock med en miljon röster 1966 över nuvarande guvenören Jerry Browns fader Pat, samme man som fyra år tidigare slagit den f d vicepresidenten och presidentkandidaten Richard Nixon med 300 000 röster, och var 1976 nära att vinna nomineringen över en sittande president. Det var för många bedömare svårt att tro att Jimmy Carter, med alla maktens redskap och med ett i alla fall implicit stöd från det nominerande demokratiska partiet, skulle kunna förlora mot en till åren kommen (nära 70) f d skådespelare från Hollywood med åtminstone då omvittnat mycket konservativa åsikter. Men det var alltså vad som hände. Och media i USA har alltsedan valet ägnat åtskillig möda åt att förklara varför detta hände.

Vi skall nedan söka bidra till denna förklaring ytterligare och närmare söka analysera dess innebörd. Men dessförinnan, skall, i anslutning till tidigare översikter i samma ämne, valkampanjen och valresultaten beröras i korthet.

II. Valkampanjen

De flesta amerikaner var nog, när valet äntligen var över, mycket trötta på politik. Ty för den som nu bevittnat merparten av tre presidentvalskampanjer och två mellanvalskampanjer i USA framstår 1980 års som en av de mera långdragna. Officiellt börjar kampanjen efter Labor Day i början av september och skall alltså vara två månader. Men i realiteten har den sedan länge börjat i god tid före det första primärvalet som traditionellt hålls i New Hampshire i februari valåret. På senare tid har emellertid inledningen av kampanjen skjutits allt längre tillbaka i tiden och de flesta kandidaterna kungör sina avsikter redan på hösten året före, jag i en del fall upp till två år före valet. Det medför att presidentens och hans motkandidaters göranden och låtanden dominerar nyhetsmedia i detta speciella perspektiv under så gott som halva den sittande presidentens period.

Man reagerar emellanåt här mot att ha val vartannat år – med mellanval till senat, representanthus, guver-

nörsresidens och delstatslegislaturer, de jämna åren mellan presidentvalen. Men att ändra författningen är i USA svårt. Tjugofem tillägg har visserligen gjorts till den nu äldsta demokratiska konstitutionen i världen, men proceduren som kräver att 2/3 av delstaterna genom sina legislaturer skall godkänna ändringarna eller tilläggen borgar för att man inte ändrar det hela i ett nafs.

Jimmy Carter har uttalat sig för en övergång till en sexårig presidentperiod, men hittills inte mött mycket gensvar. Det nuvarande systemet med alla dess nackdelar kommer nog att förbli intakt och valkampanjens längd och kostnader snarare öka än minska om man inte kan hitta ett bättre urvalssystem än primärvalen. Deras längd hänger givetvis också samman med den inrikespolitiska instabiliteten. Om man hade bättre tider skulle lusten och utsikterna att utmana den sittande presidenten både vara mindre och ha mindre goda förutsättningar att lyckas. Härvid skulle man få ett naturligt urval av kandidaterna på ett annat sätt än fallet var nu. Den inrikespolitiska instabiliteten utmanar lyckasökare i alla läger.

Som det nu varit under senare år, har den sittande presidenten nästan jämnt haft dåliga opinionssiffror, dvs mycket få av de tillfrågade har ansett att han skött sitt jobb bra. Jimmy Carter slog sommaren 1979 rekord i detta avseende, då hans s k job approval var nere i dryga 20 procent, siffror som inte ens den inte särskilt populära Richard Nixon kom ner till under Watergate-affären. I det läget var det inte konstigt att andra inom hans parti, Edward Kennedy och Jerry Brown, samt framför allt i motståndsläget, såg stora chanser att bli president bara man kunde bli nominerad.

Precis som under 1976 års valkampanj utmärktes nu utpartiet republikanerna för en "embarras de richesse" av kandidaterna. Detta att Jimmy Carter blev utmanad av två inom det egna partiet var illa nog, men antalet presidentkandidater på den republikanska sidan blev med tiden tämligen formidabelt. Man visste att Ronald Reagan med allra största sannolikhet skulle bli kandidat, liksom han varit 1968 och framför allt 1976. Man kunde likaså utgå från att den ambitiöse f d Texasguvernören, marin- och finansministern John Connolly skulle bli det. Förre representanthusledamoten, FN- och Kinaambassadören och CIA-chefen Georg Bush var likaså tidigt ute på fältet, liksom den urkonservative kongressledamoten Philip Crane från Illinois. Till denna grupp sällade sig Connecticutsenatorn Lowell Weicker, minoritetsledaren i senaten Howard Baker, representanthusledamoten och svenskättlingen John Anderson från Illinois, senator Robert Dole från Kansas – Fords vicepresidentkandidat från 1976 – samt Syd-Dakotasenatorn Larry Pressler plus några mera perifera namn. Weicker – som i senaten anses vara en alltför liberal republikan – samt den i rikspolitiken okände helt unge f d diplomaten

Pressler försvann snart ur leken medan de andra, Reagan, Connolly, Bush, Crane, Baker, Dole och Anderson kämpade på genom en god del av primärvalen. Dessa var för året ovanligt många, 35 stycken; de har konstant ökat under senare år på ett sätt som många nu finner olyckligt.

Ronald Reagan hade under sina långa kampanjer 1968 och 1976 samt under flitigt resande runt om i landet skaffat sig många politiska skuldsedlar att inkassera och man ansåg allmänt att han hade en klar ledning bland de republikanska kandidaterna. Det avhöll inte de andra från att gå vidare. Faktum är att när Georg Bush i januari i år vann samma nomineringsprocess i Iowa – staten har inte primärval men däremot val av delegater till delstatskonventet på annat sätt – som gav Jimmy Carter en sådan skjuts framåt 1976, började man undra om Reagan var sårbar. Men han återtog snart ledningen, reparerade de misstag han gjort i Iowa och den gamle pigge aktören vann det stora flertalet, ett trettiotal, primärval, medan Georg Bush segrade i några folkrika industristater i nordöst.

Av övriga visade sig Connolly förvånansvärt nog vara en kandidat utan lyster liksom såväl Baker som Dole. John Anderson höll också ut till slutet och blev till sist en oberoende kandidat till presidentämbetet. Men Reagans seger vid konventet var helt övertygande och det republikanska partiet kunde gå ur denna process enat som inte på länge och med en klar favorit som sin man. Efter en del extraturer valde Reagan sin värste konkurrent Georg Bush till medkandidat. Men det föreföll ett slag finnas en reell möjlighet att Gerald Ford skulle bli partiets kandidat för andremannaposten – en linje som inte minst Henry Kissinger drev då detta kanske nästan skulle garantera denne senares återkomst till utrikesdepartementet.

Jimmy Carter å andra sidan var väl inte på allvar hotad någonsin av varken Edward Kennedy eller Jerry Brown. Kennedy kunde, trots den bekanta Chappaquiddickincidenten, som alltid hänger över hans huvud, och sin klara liberala profil i en som konservativ ansedd epok, inte motstå frestelsen att ge efter för sina vänners och anhängares press. Men hans kandidatur som kungjordes på hösten kunde inte ha fått en olyckligare start. Dels sökte Kennedy vrida sitt politiska spektrum åt mitten till för att något anpassa sig till de rådande vindarna, vilket nog skadade hans trovärdighet. Dels kunde han inte i kampanjens upptakt nöjaktigt förklara varför han egentligen ville bli president. Efter hand hämtade sig Kennedy, återtog sin vanliga plats på den politiska kartan och skiljde sig från kampanjen med heder och återvunnen politisk prestige, varom mera nedan. Jerry Browns mera exotiska budskap om nya tider, rymden och allmän frugalitet tilltalade vissa men har väl knappast i dag några

möjligheter att nå anslutning i en större väljarskara. Brown, som gjorde ett framgångsrikt inhop i slutet av kampanjen 1976, fick också ge upp halvvägs av finansiella skäl.

Jimmy Carter hade, som Elisabeth Drew säger i sin valkrönika i *New Yorker* (1 december) tur: gisslan togs samma dag i Teheran som Kennedys valkampanj började illa med en beryktad TV-intervju där senatoren gjorde dåligt ifrån sig. Carters siffror hämtade sig snabbt som de i allmänhet gör när man har att göra med internationell kris som dominerar nyhetsmedia. Trots att Kennedys kampanj alltså med tiden repade sig och han vann ett antal delstater (bl a New York) med förhållandevis många konventröster involverade, kunde Carter komma till konventet i New York i juli tämligen säker på att vinna en klar åternominering. Det förekom visserligen diskussioner om att söka ersätta Carter och Kennedy med någon tredje man – nuvarande utrikesministern Muskie nämndes – då båda visat sig sakna förmågan appellera till partiets normala väljarskara helt ut – men därav blev intet. Carter fick nomineringen med en marginal över Kennedy på 2 till 1.

Valkampanjen komplicerades av att den republikanske representanthusledamoten John Anderson efter att ha misslyckats med att nå sitt eget partis nominering, beslöt sig för att ställa upp som oberoende kandidat. Det spekulerades åtskilligt om att Anderson skulle kunna bryta tvåpartimönstret i 1980 års val och åstadkomma att ingen av kandidaterna Carter eller Reagan skulle få majoritet i elektorskollegiet. Härvid skulle för första gången sedan 1824 valet komma att avgöras av representanthuset, vilket författningen föreskriver; vid en sådan omröstning i huset har varje delstatsdelegation en röst. Trots att Andersons kampanj under sommaren och sensommåren hade visst vinstöd från en kritisk och politikertrott väljarkår, gick den samma öde till mötes som alla andra tredjepartikandidaturer, nämligen att minska i opinionssiffrorna allteftersom valdagen närmade sig. Anderson, som ett slag hade upp till 18–19 procent bakom sig, hamnade alltså på 7 procent, vilket kan jämföras med Robert LaFollettes progressiva kandidatur som 1924 fick 16 procent och Georg Wallaces ärkekonserverativa 1968 som fick 13. Det är emellertid otvivelaktigt att Anderson drog en del liberala röster framför allt från Carter. Men även om han, som det ibland antogs, till slut skulle ge Carter sitt stöd inför hotet att Reagan skulle bli vald, hade detta inte förändrat utslaget i valet. Försök från tredjepartikandidater och oberoende att bli president slår inte väl ut i USA. Partisystemet är i all sin obestämdhet segt och institutionaliserat.

De båda huvudkombattanterna i årets presidentval blev således, som man med viss rätt kunde gissa redan för några år sedan, den sittande presidenten och Ronald

Reagan. Men hur det skulle gå i valet var det få som ville uttala sig om. Den allmänna meningen fram till dagarna före valet var att det skulle bli ett knappt segerval för vem som än vann. Det blev det alltså inte.

Själva valkampanjen kom mycket att domineras av det ekonomiska tillståndet i landet, liksom av Ronald Reagans förmenta utrikespolitiska hökaktighet. Den republikanska kandidaten sökte skjuta in sig på det försämrade ekonomiska läget i USA och frågade väljarna vad dessa skulle svara på frågan om de fått det bättre sedan 1976. Reagan strödde löften omkring sig, bl a i anslutning till det s k Kemp-Roth-förslaget. Detta har uppkallats efter en av Reagans ekonomiska rådgivare, kongressledamoten Jack Kemp från New York och Delaware senatoren William Roth. Dess poäng är att man skall reducera inkomstskatterna med 30 procent, 10 procent per år under tre år. På detta sätt skulle man sänka skatterna och enligt nationalekonomen Arthur Laffers teser öka produktivitet och skatteinkomster, genom att investeringarna skulle öka. Reagan och hans folk har givetvis ännu inte kunnat förklara på vad sätt man samtidigt skall öka försvarsutgifterna kraftigt och ändå inom några år uppnå balans i den federala budgeten. Större delen av den federala budgeten upptas av försvaret och socialförsäkringsutgifterna och en administrations faktiska svängrum rör kanske en tredjedel av denna budget. Tidigare tal om att göra socialförsäkringssystemet Social Security frivilligt har Reagan på senare tid inte vågat upprepa. Han lovade tvärtom i valkampanjen att han skulle se till att pensionärerna skulle behålla sina förmåner oförändrade.

Carters försvar för sitt ekonomiska regemente gick väsentligen ut på att han tagit initiativ till en energipolitisk ny giv samt att flera än någonsin nu hade arbete i USA, att arbetsmarknaden tillförs flera jobb under hans administration än någonsin tidigare. Även Carter hade i sin valkampanj 1976 lovat att balansera den federala budgeten och hänvisade till att han i alla händelser lyckats nedbringa budgetunderskottet med betydande summor sedan han tillträdde.

Också utrikes- och försvarspolitikerna spelade en stor roll i valkampanjen. Det var ett par av Ronald Reagans huvudpunkter att Carteradministrationen låtit USA:s försvar förfalla och att USA inte längre var särskilt respekterat ute i världen. Med Reagan skulle det bli annorlunda, försvarsutgifterna skulle således öka bastant såväl på det konventionella som på det strategiska fältet. Hur mycket de i reala termer verkligen skulle öka var inte klart, men minst med sex procent mot Carters tre. Carter försvarade sig så gott han kunde och hänvisade till olika vapenanskaffningsbeslut och hävdade att USA:s försvar aldrig varit så starkt som nu. Han försökte också – och detta var ett viktigt tema i hans argumen-

tering – antyda att det vore farligt att anförtro handen på kärnvapenavtryckaren till en person som i det förflutna i flera fall förespråkade militära interventioner. Carter sökte givetvis upprepa det som Lyndon Johnson haft så mycken framgång med 1964 då den dåvarande republikanske kandidaten Barry Goldwater framställdes som en äventyrlig krigshetsare. Men Reagan var inte en lika god måltavla som en gång Goldwater: de som såg den gamle filmskådespelaren och politikern i TV-debatten med Carter kunde inte gärna tro att han skulle vara en så farlig man som Carter antydde.

Intressant nog tog det nämligen lång tid innan gisslanaffären kom att spela någon roll i valdebatten. Reagan aktade sig för att ta upp temat. Det kunde lätt falla tillbaka på honom själv om han anklagade presidenten för att politiskt utnyttja det hela. Det är väl tämligen klart att Carter på olika sätt sökte utnyttja det faktum att gisslan i Teheran så mycket upptog folks sinnen, till sin politiska fördel. Så länge det slog väl, vägrade han under hänvisning till krisen att delta i primärvalskampanjen och antydde vid olika tillfällen – bl a på morgonen i TV dagen för det viktiga primärvalet i Wisconsin i april – att en lösning kunde vara på väg. Alldeles mot slutet av valkampanjen såg det ut som om en lösning verkligen vore möjlig eftersom det iranska parlamentet söndagen före valet, som traditionellt äger rum den första tisdagen i november, fastställde villkoren för frisläppandet. Men gisslan sitter ännu i dag i Teheran, också om tecknen på ett frisläppande är tydligare i dag än de var den 2 november. (Den släpptes den 20 januari 1981)

Valkampanjen kom alltmer att bli en envig mellan den kunnige och inte särskilt kommunikative teknikern Jimmy Carter – ett slags byråkrat i Vita Huset – och den vänlige och fryntlige politikern från Californien, som i motsats till europeiska konservativa inte lovade blod, svett och tårar utan bara trevligheter. I USA var det tvärtom mot i Västeuropa: här var det liberalen Carter som lovade bistra tider, också om Carter säkert, som anmärkts, är den mest konservativa demokraten i en presidentvalskampanj sedan 1920-talet. Det var han som sommaren 1979 i ett berömt tal talade om nationens "malaise" och diskutabla moraliska halt, medan Reagan anslog en mera optimistisk ton om framtiden. Detta var säkert något som väljarna gärna ville höra.

III. Valresultatet

Ända fram till de sista dagarna före valet hävdade opinionsundersökarna och andra att det skulle bli mycket jämnt. Men det ändade alltså med att Reagan fick 51 procent av rösterna, Carter 41 och den oberoende kandidaten John Anderson 7. Reagan erövrade 489 elektorsröster mot Carter 49. Den sittande presidenten vann

bara sex stater plus District of Columbia (Washington). De sex, förutom hemstaten Georgia, var West Virginia, Rhode Island, Maryland och Minnesota samt Hawaii.

Det var ett bättre utfall än vad Georg McGovern fick erfara 1972 då han bara vann Massachusetts och District of Columbia. Men endast 1936, då republikanen Alf Landon vann bara sin hemstat Kansas plus Vermont och 1972, har annars någon vunnit fler elektorsröster än Reagan. Elva gånger detta århundrade har det hänt att valet resulterat i ett s k landslide, definierat så att segraren vunnit över 4/5 av elektorsrösterna. Men Eisenhowers segrar över Stevenson 1952 och 1956 var i termer av procent större än Reagans över Carter fastän Stevenson vann flera elektorsröster. Så t o m Herbert Hoover – också han ingenjör och president i en omöjlig tid – 1932 klarade sig bättre än Jimmy Carter. Trenden mot Carter var i huvudsak jämnt fördelad regionalt och bland olika etniska grupper och ålderssegment. De svarta övergav dock inte Carter. Nederlaget var stort och inte ens om den oberoende kandidaten John Andersons alla röster gått till Carter hade denne kunnat vinna mera än elva stater ytterligare, alltså tillsammans 17 plus District of Columbia, vilket gett Reagan en seger med 322 elektorsröster mot 216.

Valdeltagandet har fortsatt att sjunka och blev nu 54 procent, något mindre än 1976. Det är den lägsta siffran i ett presidentval sedan 1948. Orsakerna till detta har tidigare diskuterats (jfr StvT 1979:2, sid 37–43) och skall inte ordas om här ingående. Resultatet är emellertid att Ronald Reagan valts till president av mindre än 28 procent av väljarkåren. Det finns, för att helt kort beröra denna sak, de som menar att valdeltagandet inte i själva verket alls är så lågt. Om man frånräknar utlänningar, fångar, soldater – varför dessa två senare kategorier skulle räknas bort är oklart – och rensade gamla röstlängder, skulle man komma upp till högre siffror, mera jämförbara med europeiska. Men faktum är att valdeltagandet går ner och att endast den av skandinaver nästan dominerande delstaten Minnesota, som tillhör de stater som tillåter registrering ända till valdagen, har över 70 procent. Debatten om valdeltagandet tar alltid fart efter ett presidentval för att sedan upphöra. Det blir väl knappast något undantag denna gång. Men utan automatisk registrering lär man inte kunna få upp deltagandet särskilt mycket.

Vilka är då orsakerna till Carters stora nederlag? Ovan har antytts att väljarna i gemen visar större otålighet i industristaterna och att en president som regerar i en besvärlig ekonomisk situation utan egentligt hopp om drastiska förbättringar inte har det lätt. Han blir den naturliga måltavlan för de uppretade eller frustrerade väljarna. Särskilt om han dessutom inte har mycket av kommunikativa talanger och kan förklara varför saker

och ting är som de är på ett sätt som väljarna uppfattar som rimligt och begripligt. Carter ansågs inkompetent och träaktig och man – de som röstade – ville helt enkelt ha en förändring till stånd. Reagan kunde, med sin fryntlighet och sin som positiv presenterade konservatism och löften om bättre tider, vara ett lockande alternativ, särskilt när han tonade ner sin konservatism och folk kunde se att han trots sina 69 år var pigg och utan vidare klarade en valkampanj.

Carters inkompetens uppfattades framför allt ligga på det ekonomiska fältet. Och det är ett faktum att inflationen är hög, numera på europeisk nivå. Detta är något nytt för amerikanerna, i alla fall sedan 1930-talet; realinkomsterna har svårt att hänga med. Men många menar nu att gisslanaffären blev den sten som satte lavinen i rullning. Carters egna opinionsundersökare hävdar att det var gisslans fortsatta fängslande i Iran som gav intrycket av inkompetens. Kvällen före valet var det ett år sedan de tagits till fånga, och detta faktum uppmärksammades med många och för amerikanska massmedia typiska inslag. Kontrasten mellan detta faktum och Carters framställning skall således ha medfört en kraftig strömkantring till Reagans förmån bara de sista dagarna i kampanjen. Detta är en förklaring men också ett försvar för de i samband med valet kraftigt kritiserade opinionsundersökarna som inte förmått beskriva innan den stämning som resulterade i Reagans storseger.

Det har invänts, och säkerligen med all rätt, att en så stor seger som Reagans måste ha byggts upp under lång tid, även om den spädades på efter den stora TV-debatten och som en följd av gisslans kvarblivande i Iran. Den kunde omöjligt, som Carters opinionsundersökare sagt, ha varit följden av en trend de sista tre–fyra dagarna före själva valet. De enda som något förutspått vad som hände, var Reagans egna undersökare. Annars har man vagt förklarat sig med att man alltid har en felmarginal på tre–fyra procent och att ett redovisat gap på tre–fyra procent alltså likaväl skulle kunna vara sex–åtta, vilket i sin tur inte skulle vara så långt från tio. Förklaringarna verkar en smula sökta, och debatten om opinionsundersökningarna kommer nog att fortsätta. De har inte lika gott rykte här som i Sverige. Den rimligaste förklaringen är väl helt enkelt att många som kom att rösta på Reagan, hade bestämt sig långt tidigare än vissa opinionsundersökningar angett. Men de hade med hänsyn till traditionella lojaliteter, fackförenings-tillhörighet och annat sagt sig vara obestämda, när de i själva verket avsåg att rösta på Ronald Reagan.

Huruvida presidentvalet 1980 innebär några strukturellt mera intressanta trender skall tas upp nedan. Här skall först redovisas i sammandrag några viktigare resultat på de andra planen i valen: kongressen, guvernersresiden-

den samt delstatslegislaturerna.

Valets viktigaste resultat var enligt många att senaten nu för första gången sedan 1954 kontrolleras av republikanerna. De vann 12 nya platser och har nu en majoritet på 53–47. I realiteten blir den ännu större då den demokratiska gruppen innefattar en s k oberoende, f d demokratisk medlem, Harry Byrd från Virginia, som nästan alltid röstar med republikanerna samt en senator från Nebraska, Edward Zorinsky, som republikanerna nu söker värva till sin grupp. Partibytan är inte vanliga i amerikansk politik men förekommer emellanåt.

Republikanernas vinst innebär att man nu får ta över befälet i alla utskott. En hel rad med kända demokrater som utrikesutskottets mäktige ordförande Frank Church från Idaho, Birch Bayh från Indiana, Gaylord Nelson från Wisconsin, Georg McGovern – 1972 års presidentkandidat – John Culver från Iowa, Herman Talmadge, skandalomsusad ordförande i jordbruksutskottet, och svenskättligen Warren Magnuson från staten Washington, ordförande i bevillningsutskottet, åkte alla ut. Det intressanta är att många av dessa besegrades av klart mycket konservativa personer som i flera fall står nära s k single issue groups. De är alltså uttryck för en i alla fall nu förefintlig konservativ vind. De kan faktiskt genom sin uppenbara ideologiska förankring bli till en del besvär för såväl den nya ledningen i Vita Huset som för senatens, som nu övertas av den relativt moderate Howard Baker från Tennessee. Inga av de nya namnen är särskilt kända; ett undantag är kanske Jeremiah Denton från Alabama, som på sin tid var den i rang högste krigsfånge i Vietnam. Tio demokrater överlevde dock valet, som gruppens inspiskare, Alan Cranston från Californien och Thomas Eagleton från Missouri och f d astronauten John Glenn från Ohio. Demokraterna får två nya namn i den nya senaten, en från vardera Illinois och Connecticut.

I *representanthuset* förblir majoriteten i demokratiska händer. Men denna har reducerats från 273–159 till 243–192. Med tanke på att den demokratiska gruppen har så många konservativa sydstatsdemokrater kan man nog anta att det nu finns en konservativ majoritet i huset också. En del kända representantsledamöter som inspiskaren John Brademas från Indiana och skatteutskottets ordförande Al Ullman från Oregon, förlorade sina platser.

Republikanerna fick 4 nya *guvernörer* och vann alltså från demokraterna Arkansas, Missouri, Nord-Dakota samt staten Washington. Ställningen är nu den att 27 stater regeras av demokrater, medan 23 styrs av republikaner. Det enda intressanta resultatet här var att det tidigare republikanska stjärnskottet Christopher Bond från Missouri kunde återkomma efter att 1976 överraskande ha

förlorat mot Joseph Teasdale. Trettön guvenörspatser stod på spel.

Demokraterna dominerar alltså *delstatslegislaturerna*, men republikanerna vann 218 platser och har nu 2 878 av de 7 842 platserna i femtio stater. Demokraterna kontrollerar alltså båda kamrarna i 29 stater, men republikanerna kontrollerar nu båda husen i 14 stater, men resten utom Nebraska har delad ordning, dvs vardera partiet har en kammare; Nebraska är den enda staten med en kammare, vilken dessutom formellt är opolitisk, men de facto republikansk.

Kontrollen över delstatslegislaturerna är ur rikspolitisk synvinkel av betydelse, då dessa beslutar om sk redistricting av distriktet för representanthuset. Sådan omdefinition av de 435 valdistrikten skall nu ske efter 1980 års folkräkning och kan väntas innebära mera platser till den republikanska södern och det sk solbältet och färre till de traditionellt demokratiska industristaterna i norr och nordost. En ökad republikansk närvaro i delstatslegislaturerna kan alltså innebära att republikanerna får förmånligare distriktsgränser i nästa representanthusval än nu.

IV. Valets innebörd och utsikterna för den nya administrationen

Den stora frågan i vad avser innebörden av 1980 års val är givetvis om det innebär ett sådant klart konservativt mandat som många republikaner hävdar. De yttre tecknen talar ju för det: valet av den som mycket konservativ ansedde Reagan, republikansk kontroll av senaten för första gången sedan 1954 (endast 1946–48 och 1952–54 har republikanerna haft denna majoritet under de senaste femtio åren, i representanthuset bara 1946–48) och republikanska framgångar också i kongress- och guvenörsvalet samt valet till delstatslegislaturerna. Det är väl rimligt att anta att den konservativa vind som svept fram över västvärlden också gäller USA. Men det finns också skäl att redovisa tvekan inför alltför långtgående slutsatser i ämnet.

Förändringarna i amerikansk politik är frekventare än man ibland kan frestas tro. Det var inte länge sedan – se t ex efter 1974 års val (StvT 1975:2, s 77 ff) – som många bedömare hävdade att det republikanska partiet nu höll på att tyna bort. Inte fler än knappa 20 procent av väljarna betecknade sig som republikaner och partiet hade i Watergates anda lidit ett allvarligt nederlag över hela fronten, senat, representanthus, guvenörspatser och delstatslegislaturer. Men i dag 1980 står partiet blomstrande och piggt och föranleder motfrågan om demokraterna, som från Vita Huset regerat USA 32 av de senaste 48 åren (sedan den stora frontförändringen 1932), och i kongressen alltså än längre, inte numera

är ett trött parti utan idéer. Ett parti som regerat sönder sig. Vi känner igen debatten från vad som hänt i vårt eget land sedan 1976 års val. Är den välfärdsideologi, som också demokraterna kommit att identifieras med, kaputt? Har vi definitivt glidit in i nykonservatismens tidevarv?

James Wilson har också i den nämnda uppsatsen i *Commentary* ställt frågan om inte Ronald Reagan håller på att lyckas med att skapa en ny majoritet i stället för den gamla Rooseveltiska koalitionen från 1930-talet som bestod av arbetare, färgade och andra etniska minoriteter och de intellektuella. En sådan utveckling skulle då stödjas av den demografiska bilden av dagens USA, som alltmer domineras av folkförflyttningar mot väst och sydväst.

Varje republikansk kandidat startar numera med en given grupp elektorsröster från alla stater i västra USA utom det traditionellt helt demokratiska Hawaii. Sjutton västliga stater har alltså sedan 1952 röstat republikanskt i presidentvalet – utom vid Lyndon Johnsons jordskredsseger 1964. Detta har inneburit att den republikanske kandidaten kunnat nästan helt säkert räkna med 123 röster av de erforderliga 270. Reagan vann i alla dessa stater med goda eller mycket goda majoriteter. Och nu håller södern på att överges av de demokratiska väljarna. Nixons strategi som gick ut på att skapa en ny majoritet av den tysta medelklassen och södern samt förstås solitt stöd från Mellanvästern och västra delarna av landet, skulle alltså vara korrekt. Carters vinst av de allra flesta sydstaterna – utom Virginia – 1976 var bara ett tillfälligt fenomen föranlett av Carters ställning som den förste kandidaten från södern sedan Zachary Taylor valdes 1848. Härtill kommer att av de stora industristaterna i nordöst har av de största staterna endast New York, Pennsylvania och Texas röstat fyra av åtta gånger på demokraterna, medan republikanerna vunnit Ohio, New Jersey och Florida sex gånger av åtta och Michigan fem. De stora staterna är alltså inget garanterat demokratiskt block.

Ronald Reagans nya koalition skall enligt detta synsätt bestå av detta regionalt solida block väljare plus affärsvärlden, missnöjda arbetare, nykristna och andra nykonservativa grupper. Han har utan att själv binda sig, menar Wilson, lyckats med konststycket att få stöd från alla dessa disparata grupper. Frågan är nu om Reagan kan skapa en varaktig koalition à la Roosevelts av detta väljarstöd. Det finns skäl att tvivla på detta. Ovan nämndes att den republikanske kandidaten sades kunna räkna med sjutton säkra stater i väst. Man skall komma ihåg att av dessa staters 34 senatsplatser innehas elva av demokrater. Tio av de 17 staterna har demokratiska guverner. Antalet platser i representanthuset är nästan lika stort. Det finns alltså skäl varna för alltför långt-

gående slutsatser ifråga om västerns republikanska status.

Mönstret i presidentvalet återspeglas inte alls till fullo på de andra nivåerna. Det är otvivelaktigt att den demografiska utvecklingen i landet går mot en förstärkning av det s k solbältet. Men partiloyaliteter förändras långsamt och framför allt skall man hålla i minnet att Ronald Reagan blivit president i samma klimat som föranledde väljarna att vända sig från Carter som den förment ansvarige för den ekonomiska situationen.

Det är ostridigt att Reagan har större talanger än Carter att meddela sig med folk, att utnyttja massmedia. Men det är nog naivt att tro att hans administration i ett huj skall kunna lösa USA:s ekonomiska strukturproblem. Hans rådgivare medger att han kommer att stå eller falla med den ekonomiska utvecklingen. Det låter sig utan vidare tänka att Reagan om fyra år kan stå vid precis samma punkt som Carter gjorde i år. Då kan väljarna, om demokraterna kan uppbåda någon för allmänheten attraktiv kandidat som kan bibringa väljarkåren en föreställning om att han/hon kan ändra på läget, avsätta Reagan. Det torde i själva verket vara ett rätt säkert antagande att en "back-lash" mot dagens republikanska framgångar kommer snart, om två, fyra eller sex år. Men den kommer. Nu påpekas det helt korrekt att 1982 kan republikanerna göra än flera vinster i senaten: då är 33 platser uppe till omval, varav 20 nu innehas av demokrater, som inte sitter säkert. Omorganisationen av valdistrikten kan också medföra att republikanerna knappar in på den demokratiska majoriteten i representanthuset. Men detta är tendenser som kan svänga och framför allt berör de inte direkt Vita Huset som kampen ytterst gäller. Också Ronald Reagan kan råka ut för enperiodssyndromen.

En viktigare slutsats av årets val såväl som de närmast föregående – man måste alltid söka se dessa trender i ett litet längre perspektiv – är väl att det bekräftar instabiliteten hos väljarkåren, dess hela tiden rastlösa satsande på nya hästar i hopp om att de skall visa sig vara vinnare. Bortsett från Vita Huset, som man således dock har regerat dubbelt så länge som motståndarpartiet under de senaste femtio åren, har demokraterna alltför ett starkt stöd i representanthuset, i guvernörsresidensen och i delstatslegislaturerna.

Man måste också komma ihåg att de allra flesta av de nya senatorerna vann sina mandat med knapp majoritet; ett undantag var George McGovern som fick åtskilligt med stryk, 59 procent mot 39. Och att många kända demokratiska senatorer lätt, i vissa fall mycket lätt, vann återval: John Glenn från Ohio fick 71 procent av rösterna, Alan Cranston från Californien 59 och att ex nye demokraten Christopher Dodd från Connecticut – vars far fö också var demokratisk senator från samma

stat – lätt slog förutvarande konservativa New York-senatorn James Buckley. Visserligen förlorade många ganska kända demokratiska senatorer sina platser, men tio vann också återval utan större svårigheter. Åtskilliga faktorer skulle kunna anföras för att förklara förlusterna: ålder, attackerna från s k single issue groups, m m, i allt element som inte nödvändigtvis pekar på en republikansk valvind. Utgångspunkten för en "come-back" finns om och när man kan hitta en presidentkandidat som har mera påtagliga ledaregenskaper än Jimmy Carter. I väsentliga avseenden var årets val en protest mot Jimmy Carter personligen. De senatorer, som åkte ut, fick i allmänhet klart bättre siffror än presidenten själv. Det sagda visar än en gång att man måste vara försiktig med de ideologiskt betingade slutsatserna. Ideologin var en faktor i valet, men det fanns många andra.

De kom från ingenstans och är nu bortblåsta, skriver Elisabeth Drew i sin valanalys i *New Yorker* (1 december) om Carter och gruppen kring honom, den s k Georgiamaffian. Carter kom till Washington som en "outsider", vann 1976 års val på en då perfekt strategi komponerad av en blandning mellan moralism – bort med de moraliska skurkarna i huvudstaden – och företagsekonomiskt effektivitetstänkande. Nu återvänder han till Plains och sällar sig till skaran expresidenter (Nixon, Ford och nu Carter).

Carter och Georgiamaffian har aldrig varit särskilt populära i sitt eget parti. Och han kommer knappast, såvitt man nu kan bedöma, att bli partiets banérförare fram till nästa val. Såvitt man nu kan bedöma kommer denna att vara antingen vicepresidenten Mondale, som skiljt sig från fyra år i sin roll med all heder, eller den evige kandidaten Edward Kennedy. Mondale kan ha det emot sig att han aldrig ansetts vara en "fighter". Men han representerar å andra sidan mångårig erfarenhet av rikspolitiken – 12 år som senator från Minnesota och fyra år i Carters närhet – samt har ett slags distans till sitt dagliga värv som alltför få politiker visar upp. Möjligen är han för "européisk" för att slå. Man spekulerar nu om Mondale skall söka erövra någon av de senatsplatser från hemstaten som 1978 föll i motståndarpartiets hand. Risker är emellertid den att Mondale måste vara säker på att vinna en stor seger för att han skall kunna stärka sin rikspolitiska sits. En knapp seger eller, än värre, ett nederlag skulle vara ytterligt besvärande för Mondales politiska framtid. Mondale måste nu bygga upp sin rikspolitiska position och sakta distansera sig från den i grunden besegrade Jimmy Carter. Det är sannolikt att han gör det bäst som ex-vicepresident, utan att kasta sig in i senatskampanjerna.

Mondale har också att kämpa med Edward Kennedy, som började sin kampanj illa, men som kom ut ur den med heder och som sitt partis nu oomstridda liberala samvete och ledare. Men Kennedy har inte kunnat, och

kommer nog aldrig att helt kunna frigöra sig från Chapquiddick. En del säger att om han inte kunde slå Carter i striden om nomineringen nu 1980, kan han knappast bli vald. Detta verkar som analys vara litet väl efterklott, då ju Carter ingalunda under 1980 framstått som ett så svagt nummer som då förutsätts. Men faktum är att Kennedy har att släpa på ett par besvärande hypotek, den nämnda incidenten samt sin klara liberala profil, som han inte kan och nog inte bör söka utplåna. Det är möjligt att demokraterna kommer att vända sig till andra namn 1984: några som nu nämns är New York-senatorn Patrick Monynihan, nuvarande majoritetsledaren i senaten Robert Byrd från West Virginia samt bland de yngre Colorados Gary Hart, som i västern överlevde den republikanska stormfloden, och Paul Tsongas från Massachusetts som trots sin ungdom gjort sig känd som en eftertänksam och idérisk senator från ett säkert demokratiskt fäste. Både Hart och Tsongas har efter valet uttalat sig till förmån för en demokratisk självrensning i termer som tyder på vilja till nyorientering.

Ronald Reagans presidentur står således och faller med hans ekonomiska politiska framgång eller misslyckande. Det kabinett han i skrivande stund valt är ingen brandradikal grupp, det är mest en samling moderata affärsmän plus en general som utrikesminister, Alexander Haig, mera känd som byråkrat från Nixons Vita Hus och som NATO:s överbefälhavare än för sin ideologiska iver. Det finns skäl att anta att Ronald Reagan under sin presidentur vill förmedla intrycket av kompetent och moderat regim som lugnt och säkert skall ta itu med, och lyckas klara, USA:s ekonomiska och utrikespolitiska problem. Härvid kontrasterar han sin egen politik mot den som ideologiskt militant betecknade Carterregimen.

En sådan attityd kommer att medföra besvär i relationen till många element i Reagans tilltänkta koalition. Kanske blir affärsmännen nöjda, med för amerikanska arbetare sänkt reallön och stigande inflations-siffror är det knappast en politik som kommer att lugna. Inte heller blir väl de nykonservativa alltför lyckliga när Reagan kommer att tvingas offra deras idéer på pragmatismens altare. Reagans presidentur ser alltmera ut som en uppiffad Nixon-Ford-regering utan Henry Kissinger. Frågan är alltså om detta räcker inför de problem USA, liksom andra västliga industristater, står inför i form av ekonomiska problem och en allt dyrare energi.

Washington i december 1980
Mats Bergquist

Svenska bidrag till socialpolitisk teori

Sverige har länge ansetts vara ett föregångsland i fråga om socialpolitik men denna position har inte motsvarats av några mera betydande insatser i fråga om socialpolitikens teori. Vi har massor av utredningar, åtskilliga debattskrifter av skiftande valör och även detaljforskning inom vissa områden, men något försök att åstadkomma en allmän socialpolitisk teori har inte gjorts. Det ringa intresset för socialpolitisk teori återspeglas i att vi inte har några lärostolar i socialpolitik vid universiteten. Vår enda professur är knuten till det (hittills) fristående socialforskningsinstitutet och inrättades först 1972. De under de senaste åren nyinrättade professurerna med "sociala" beteckningar gäller metoder på olika områden – inte allmän teori.

I seklets början – innan vi hade någon socialpolitik att tala om – gjordes åtminstone ett par ansatser till svensk socialpolitisk teori, nämligen av *Gustav Cassel* i "Socialpolitik" (1903) och *Gustaf Steffen* i "Sociala studier" (bd IV 1906 och bd VII 1912). 1921 inrättades en professur i nationalekonomi och socialpolitik vid dåvarande Stockholms högskola med *Gösta Bagge* som förste innehavare. Denne – som också var rektor för "Institutet för socialpolitisk utbildning och forskning" (den första socialhögskolan i Sverige) – skrev inte själv någon socialpolitisk teori men "anteckningar" efter hans föreläsningar i ämnet gavs ut under titeln "Socialpolitik" (1931).¹ Professurens senare innehavare har inte ansetts behöva ha meritering i socialpolitik.

I förbigående har centrala frågeställningar rörande socialpolitiken tagits upp i samband med att ekonomisk politik eller delområden av socialpolitiken behandlats. Som exempel kan nämnas *Alva och Gunnar Myrdal*, *Kris i befolkningsfrågan* (1934) och *Ernst Wigforss*, *Socialism i vår tid* (1952). Av intresse är också *Fackföreningsrörelsen och socialpolitiken* (Rapport till LO-kongressen 1976). Dessutom har naturligtvis ämnet berörts i olika elementära handböcker, t ex *Åke Elmér*, *Svensk socialpolitik* (särskilt i upplagorna från 1974) och i tidskriftsuppsatser. Institutet för social forskning publicerar en serie särtryck av tidskriftsartiklar, skrivna av institutets personal. Flertalet av dessa artiklar behandlar dock sociala förhållanden, inte social politik.²

Under 1970-talet har det publicerats en rad böcker i Sverige med mer eller mindre teoretiska aspekter på socialpolitiken. En stor del av dem har varit knutna till diskussionen om en ny socialvårdslagstiftning. Andra har behandlat arbetsmarknadspolitik eller bostadspolitik. Inkomstomfördelningen genom socialförsäkringar, subventioner och skatter har varit mindre uppmärksammat. Ett genomgående drag har varit ett ökat intresse för den tidigare historiska utvecklingen som med större eller